

NASUH PAŞA

edildiği halde hastalığını bahane ederek cuma selâmlığına gelmemesi üzerine yenîçerilerle konağı kuşatıldı. Bostancıbaşı Hüseyin Ağa bir bölük bostancı ile konağa girip hakkındaki idam fermanını infaz etti. Hazinesi mühürlenerek devlet için zapt edildi. Mezarının Kanûnî Sultan Süleyman'ın vezîriâzamı Maktul (Makbul) İbrâhim Paşa'nın Okmeydanı'ndaki mezarı yanında olduğu ve bunun da her ikisinin aynı âkubeti paylaşmasından ileri geldiği rivayet edilir.

Peçuylu İbrâhim, Nasuh Paşa'nın günahsız yere katledildiğini yazar (*Târih*, II, 335). Onun dışında devrin hemen bütün kronikleri Nasuh Paşa'nın son derece mağrur, zalim, gaddar, kindar ve servet düşkün olduğu ve katledilmeyi hak ettiği hususunda müttefiktir. Çok büyük servet sahibi olmasına rağmen evkaf ve hayratına dair kaynaklarda herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Nallıhan'da Nasuh Paşa Külliyesi (1016/1607) mevcut olduğu bilinmektedir. Evliya Çelebi *Seyahatnâme*'sinde, Üsküdar'da bir hanı olduğunu (I, 204) ve İskenderun'da bir kale inşasına başladığını, ancak bunun da yarım kaldığını (III, 33) nakleder. "Âlemin güldü yüzü katli Nasûh'u bilicek" ve, "Başını kesti Nasûh'un o şeh-i dâd-âyn" idamı için düşürülen tarihtir.

Nasuh Paşa'nın oğulları da bazı devlet hizmetlerinde bulunmuş, IV. Murad ve Sultan İbrâhim devirlerinde yaşayan Nasuhpaşazâde Hüseyin Paşa vezâret rütbesine kadar ulaşmıştır. 1639-1670 yılları arası olaylarını ihtiva eden bir Osmanlı tarihi kaleme alan Mehmed Çelebi bu Hüseyin Paşa'nın oğludur. Kâtib Çelebi üç oğlundan ikisinin mağdur ve maktul, diğerinin ise münzevi olduğunu kaydeder (*Fezleke*, vr. 152^a).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 75, s. 100; BA, A.RSK, nr. 1477, s. 36; BA, MAD, nr. 2011, s. 55, 64; BA, KK, nr. 1794, tür.yer.; BA, D.BRZ, nr. 20661, tür.yer.; Selânikî, *Târih* (İpsirli), II, 766, 769, 771-772, 789, 846-847, 851, 854-855; *Mustafa Sâfi'nin Zübdetü't-tevârih'i* (haz. İbrahim Hakkı Çuhadar), Ankara 2003, I, 259; II, 29, 40-43, 48, 57-58, 83-84, 135-136, 138-140, 142-144, 146, 149-150, 309-315; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 480, 593, 612, 615; Hasanbeyzâde Ahmed, *Târih* (haz. Şevki Nezihi Aykut), Ankara 2004, III, 761, 836-837, 839-840, 859, 865-868, 870, 884-888, 902; *Mehmed b. Mehmed er-Rûmî(Edirneli)'nin Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr'ı ve Târih-i Âli Osmân'ı* (haz. Abdurrahman Sağır, doktora tezi, 2000), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 618, 631, 644-646, 648, 670, 679-682, 686-687, 691-692, 696-698, 704-705, 707-715; *Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadri) Efendi Tarihi* (haz. Ziya Yılmaz), Ankara 2003, I, bk. İndeks; Peçuylu İbrâhim, *Târih*, II, 311-313, 316, 335, 339-342, 354-356; Kâ-

tib Çelebi, *Fezleke*, Âtîf Efendi Ktp., nr. 1914, vr. 81^a, 93^a, 104^a, 105^b, 109^b-110^a, 115^{a-b}, 139^b-140^b, 142^{a-b}, 149^{a-b}, 152^a; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), I, 86, 204; III, 33, 199; Naîmâ, *Târih*, I, 414, 439, 459-460; II, 37, 84, 88-90, 93-95, 97, 100-101, 107, 109-110, 114, 120-123, 127-128, 131; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 59-61; Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih* (haz. Fahrî Ç. Derin – Vahid Çabuk), İstanbul 1985, s. 115; Hammer (Atâ Bey), VIII, 99, 132, 154, 156-157; Babinger (Üçok), s. 232; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyasî Münasebetleri: 1578-1612*, İstanbul 1993, s. 278; L. P. Peirce, *Harem-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükûmranlık ve Kadınlar* (trc. Ayşe Berktaş), İstanbul 1996, s. 100; Ömer İşbilir, *XVII. Yüzyıl Başlarında Şark Seferlerinin İlaşe, İkmal ve Lojistik Meseleleri* (doktora tezi, 1997), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 9, 73-77, 92, 104-105, 110, 125-128, 153-154, 158-159; K. Barkey, *Eşkîyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezleşmesi* (trc. Zeynep Altok), İstanbul 1999, s. 171, 210, 225; W. J. Griswold, *Anadolu'da Büyük İsyân: 1591-1611* (trc. Ülkün Tansel), İstanbul 2000, s. 41-43, 72-78, 82, 88, 110, 112, 125, 134, 155, 165, 167-168; Dilek Şahin, *XVII. Yüzyılda Anadolu'da Celali Hareketleri: 8 Numaralı Mühimme Zeyli'ne Göre* (yüksek lisans tezi, 2003), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 78-79, 117-118, 176-177, 180-183, 235, 310; M. Tayyib Gökbilgin, "Nasûh Paşa", *İA*, IX, 121-127; F. Babinger, "Nasûh Paşa", *EI²* (İng.), VII, 1033-1034.

ÖMER İŞBİLİR

NASUH PAŞA KÜLLİYESİ

Aydın'da XVIII. yüzyılın başında inşa edilen külliye.

İl merkezinde Köprülü mahallesinde yer alan ve han, dershane-mescid, medrese ile hamamdan meydana gelen külliye Nasuh Paşa tarafından 1120'de (1708) inşa ettirilmiştir. Külliye'nin bânisi babası Osman Paşa'dan dolayı Osmanoğlu diye tanınmış, Karaman beylerbeyliği, Aydın muhassıllığı ve Şam valiliği görevlerinde bulunmuş, daha sonra bağımsız bir beylik kuracağı şüphesiyle idam edilmiştir. Külliye'deki yapılardan yalnızca han ve medrese kapıları üzerinde kitâbelere rastlanır. Medreseye ait kitâbede herhangi bir tarih yer almaz. Hana ait kitâbede ise 1120 (1708) tarihi yazılıdır. Külliye'nin vakfiesinde de aynı tarih bulunmaktadır. Aydın'ı 1914 ve 1929 yıllarında ziyaret eden R. M. Riefstahl, han ve hamamdan kısaca bahseder. Han için bilinen inşa tarihini verirken hamamı 1118'e (1706) tarihler. 1970'te hazırlanan Vakıf Eski Eser fişinde ise yapım tarihi 1717 olarak kaydedilmiştir. Külliye'nin mimarı hakkında ise herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Külliye doğu-batı doğrultusunda han, dershane-mescid, medrese ve hamam sırasına göre birbirine bitişik olarak inşa edil-

miştir. 1926'da belediye medrese odalarının büyük bir kısmını yıktırılmış, medrese ile hanın arasından Gazi Bulvarı'nın 13. sokağını geçirmiştir. Böylece külliye arsası iki adaya bölünmüş, dershane-mescid sokağın doğusunda, birbirine bitişik medrese odaları ve hamam batısında kalmıştır. Mescid ve medrese Vakıflar Genel Müdürlüğü, han ve hamam şahıs mülkiyetindedir. Zamanla hanın batısını konutlar işgal etmiş, bu sebeple dershane-mescid ve han ile medrese arasındaki ilişki daha da zayıflamıştır. Konutlar aynı zamanda han, dershane-mescid, medrese ve hamamın kuzeyi ile hamamın batısı ve hanın doğusunu da çevreler. Restorasyona dönük olarak külliye arsasını işgal eden şahıslara ait bu konutların kamulaştırma işlemleri Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce tamamlanmıştır. Bunun dışında külliye büyük zararı 1922'de Yunanlılar şehri terkederken vermiştir. Külliye yapılarından hamam, medrese ve hana girişler güneydeki Nafiz Karabudak caddesinden sağlanır, kuzeyden de Çankaya caddesi geçer.

Zincirli Hanı olarak da tanınan külliye'nin doğusundaki han, birbirine bitişik iki bölümden meydana gelir. Bunlardan ilki batıda, 29 x 23 m. ölçülerindeki dikdörtgen avluyu çevreleyen iki katlı ana yapıdır. Buradan hanın ikinci bölümüne geçiş avlunun güneydoğu köşesindeki koridorla sağlanır. Hanın ana yapısına güneyde cadde üstündeki bir kapıyla geçilir. Kesme taştan örülü sivri kemerli girişin üzerinde 1120 (1708) tarihini ve Nasuh Paşa'nın adını veren beyaz mermere süslü yazıyla yazılı dört satırlık kitâbe, iki yanında sivri kemerli birer niş yer alır. Girişin sağına ve soluna dörderden toplam sekiz adet, kuzeydeki avlu yönünden sağır, güneye ise bir kemerle açılan ve girişleri bu yönden sağlanan beşik tonozlu dükkânlar yerleştirilmiştir. Soldakilerin kemer açıklıkları sonradan örülmüş, bu dört dükkân mermer söveli bir kapı ve pencere ile güneye açılmıştır. Hanın büyük avlusuna geçişi sağlayan 5,35 x 3 m. ölçülerindeki çapraz tonozlu giriş koridorunun sağındaki ve solundaki kemer açıklıkları bu yönlerdeki birer dükkâna ikinci bir giriş sağlar. Alt katta avluyu doğu, batı ve kuzeyden toplam on sekiz adet oda çevreler. Üst katta sayı güneydeki dükkânların üzerine yerleştirilen odalarla birlikte yirmi yediye çıkar. Kuzeybatı, kuzeydoğu ve güneybatı köşelerindeki odalar diğerlerinden daha büyüktür. Bütün bu odalara geçiş kârgir bir ize rastlanmadığından, avlunun üç köşesindeki kemerlerle taşınan ve büyük ihtimalle ahşap olan merdivenlerle sağlanmaktaydı. Yalnızca güneydeki

üst kat odaları sivri kemer alınlıklı, dikdörtgen söveli ve geçmeli demir parmaklıklı pencerelerle caddeye açılır. Alt katta, mazgal açıklığına sahip batıdaki üç oda dışında gerek alt ve gerekse üst kat odaları sivri kemerli birer kapı ve mermerden dikdörtgen söveli birer pencereyle avludan aydınlanır. İçlerinde dolap nişi ile konsollar üzerine oturan tuğla kemer alınlıklı birer ocak bulunur. Ahşap bir beşik çatıyla örtülü olduğu anlaşılan hanın odalarının önündeki mevcut izlerden altta tuğladan sivri kemerli, üstte ahşap direkli iki katlı revakların avluyu çevrelediği tesbit edilmektedir. Hanın ikinci bölümünün güneyindeki, üst katları yıkıldığı için bugün tek katlı olan üç adet dükkân hanın ana yapısının güneyindeki iki katlı dükkânlarla aynı hatta yer almakta, böylece cadde üzerindeki beşik tonozlu, güneye tuğla örgülü sivri bir kemerle açılan dükkân sayısı on bire çıkmaktadır. Bu üç dükkânın kuzey duvarları hanın ikinci bölümüne ait küçük avlu tarafından sağırdır. Avluyu kuzey, güney ve doğudan duvarlar çevreler. Duvarlardan batıdaki ve doğudaki yerden 80 cm. yüksekliğinde, tuğladan yuvarlak kemerli nişlere sahiptir. Muhtemelen önceleri bu avluyu ahşap bir çatı örtmekteydi. Güneydeki dükkânlarla küçük avlu arasında kalan bölümde güneydoğu köşede beşik tonozlu bir oda bulunur. Küçük avlu, ortadaki bir sütuna oturan iki tuğla kemerle doğu-batı yönünde bölünmüş bu kemerlerin üzerine iki oda yerleştirilmiştir.

Medrese, son müderrisinin adının Osman Ağa olmasından veya külliyeinin bânisi Nasuh Paşanın da Osmanoğlu olarak bilinmesinden ötürü Osman Ağa / Osmanoğlu Medresesi olarak da anılır. Eğimli bir araziye kademeli olarak inşa edilmiş, "U" şeklinde olan tek katlı medrese doğudan hana, bir koridorla da kendisine göre yaklaşık 135 derecelik bir açıyla yerleştirilmiş dersane-mescide bitişikti. Aradan yol geçirilmesi sonucu bu yapılar birbirinden koparılmış, bu esnada medresenin kuzey, güney ve doğu kanatlarındaki bazı odalar yıktırılmıştır. Medreseye girişi

sağlayan güney kanadın ortasındaki, yol seviyesinden yüksekte kalan yuvarlak kemerli mermer söveli kapı Yunan işgali esnasında kapatılmış, kapıdan sonra ulaşılan çapraz tonozlu koridor dışarıya ufak bir pencereyle açılan bir odaya dönüştürülmüştür. Köşeleri iki küçük rozetle bezeli kapının üstündeki kartuş içerisine alınmış sülüs yazıyla üç parçadan oluşan iki satırlık kitâbenin ancak sağdaki tek parçası günümüze kadar gelebilmiştir. Kuzey kanatta güney kanattaki girişle aynı özelliklere sahip ikinci bir giriş yer alır. Zamanımıza sadece batıda sekiz, kuzeyde iki, güneyde beş ve iki köşe odası olmak üzere on yedisi ulaşmış, yaklaşık 4 x 4 m. ölçülerindeki odaların önünde bir revakın dikdörtgen avluyu dolaştığı bilinmektedir. Muhtemelen medrese odalarını ve revakları ahşap tavanlı, çift meyilli tek bir beşik çatı örtmekteydi. Emre Madran'ın Vakıflar Genel Müdürlüğü Rölove Bürosu'nun elemanlarının yardımıyla hazırladığı restitüsyon çiziminde batı, kuzey ve güneyde olmak üzere toplam yirmi yedi oda yer almakta, ayrıca doğuda dersane-mescide bitişik iki odayla bu sayı yirmi dokuza çıkmaktadır. Güney kanattakiler dışında medrese odaları, üzerlerinde tuğladan boşaltma kemerlerine sahip dikdörtgen söveli birer pencere ve yuvarlak kemerli birer kapıyla avluya açılır. Güneydeki odalar aynı zamanda bu yöne bakan birer pencereye sahiptir. Her odada bir ocak, ocağın iki yanında birer dolap nişi bulunur. Dersane-mescide bitişik yamuk planlı bir oda ile hana bitişik diğer iki oda medrese odalarından koparılıp ayrı olarak ele alınmıştır. Bu sebeple bu mekânların medrese hocalarına ait olabileceği düşünülmektedir.

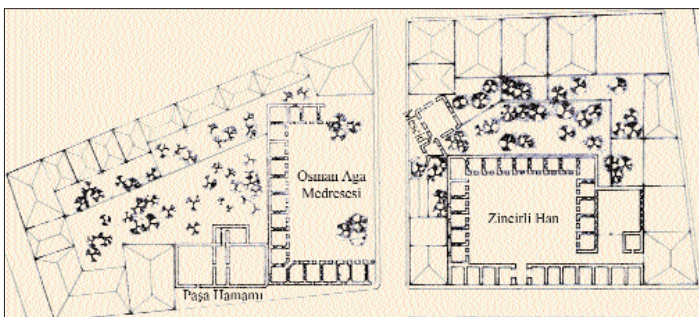
Yol seviyesinden yukarıda kalan dersane-mescid aralarından yol geçmeden önce medreseye dar bir koridorla bağlıydı. Bugün medreseden kopuk olarak Zincirli Han'ın kuzeybatısında kalır. 7 x 7 m. ölçülerindeki kare planlı bir ibadet bölümüyle bu bölümün güneybatısındaki yamuk planlı küçük bir mekândan meydana

na gelir. Her iki birimi tek bir ahşap çatı örtmekteydi. Mescidin köşeleri güneybatı hariç pahlanarak üst kısımları stalaktitlerle bezenmiştir. Moloz taş örgülü ve tuğla hatıllı duvar örgüsünde yer yer devşirme malzemeye rastlanır. Dersane-mescidin her cephesinde altı üstlü ikişer pencere bulunur. Alttakiler dikdörtgen açıklıklı, mermer söveli, üsttekiler tuğla örgülü, sivri kemerlidir. İçeriye kuzeyden mermer söveli, yuvarlak kemerli bir kapıdan girilir. Kapının tam karşısındaki kible duvarının ortasına kavsarası stalaktitlerle bezeli, yedi köşeli bir mihrap nişi yerleştirilmiştir. Güneybatı köşesine yerleştirilmiş yamuk planlı mekânın benzer özellikleri paylaşan pencereleri doğudan ve kuzeyden bu birimi aydınlatmakta, güneybatıdaki yamuk planlı duvarda iki adet niş bulunmaktadır.

Paşa Hamamı olarak da bilinen, güneyden basamaklarla çıkılan, dikdörtgen planlı, doğu-batı doğrultulu hamam külliyeinin batı sınırını teşkil eder. Hamamın kuzeybatı köşesi düz, güneybatı ve güneydoğu köşeleri ise dersane-mescide olduğu gibi üst kısımları stalaktitli pahlarla bezenmiştir. Yuvarlak kemerli bir kapıdan kare planlı, ahşap soyunma kabinlerine sahip soğukluğa geçilir. Ahşap tavanlı bu bölümün üstü 1954'te betonla kaplanmıştır. Buradan üç adet küçük pandantifli kubbeyle örtülü ılıklığa ulaşılır. ılıklıktan doğudaki sıcaklığa, kuzeydeki üç basamakla da beşik tonozlu tuvaletle kuzeydoğudaki su deposuna geçilir. Kare planlı sıcaklığın üzerini tepe pencerelerine sahip tromplu bir kubbe örter. Kubbenin altında bir kirpi saçak dolaşır. Bugün tamamen sıvandığı için duvar örgüsü görülemeyen hamamın inşasında moloz taş ve tuğla kırıkları kullanılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

R. M. Riefstahl, *Turkish Architecture in Southwestern Anatolia*, Cambridge 1931, s. 37; a.mlf., *Cenubu Garbî Anadolu'da Türk Mimarisi* (trc. Cezmi Tahir Berklin), İstanbul 1941, s. 28, 30; Asaf Gökbel – Hikmet Şölen, *Aydın İli Tarihi*, İstanbul 1936, I, 119-120, 174-176; Emre Madran, *The Complex of Nasuh Paşa at Aydın* (yüksek lisans tezi, 1968), Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Restorasyon Bölümü; a.mlf., "Aydın Nasuh Paşa Külliyesi", *VD*, IX (1971), s. 183-190; Turgut Dereli, *İlimiz Aydın*, İzmir 1974, s. 60; *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1983, I, 669-678; Kıvanç Türkoğlu, *Nasuh Paşa Medresesi ve Mescidi Restorasyon Projesi* (yüksek lisans tezi, 1991), İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü; Gönül Cantay, *Osmanlı Külliyelerinin Kuruluşu*, Ankara 2002, s. 95-96; Şehabeddin Akalın, "Nasuh Paşa'nın Hayatına ve Servetine Dâir", *TD*, VIII/11-12 (1955), s. 201-208.

Nasuh Paşa Külliyesi'nin vaziyet planı